

רבי יוחאי ב"ר שלמה צברי זלה"ה
רב ק"ק תורה ותפלה ת"א - י"ד אייר תש"ע
רבי זכריה ב"ר נסים תעניי זלה"ה
מרבני שרעב - ט"ו אייר תשמ"ח
רבי חיים ב"ר גמלי מנצור זלה"ה
רב מושב מאור - ט"ו אייר תשנ"ו
רבי שלמה ב"ר שלמה עמר זלה"ה
מח"ס שתי"ו על אה"ע - י"ח אייר תרל"ב
רבי שלום ב"ר יוחאי ראייבי זלה"ה
רב נתיבי השירה מח"ס דברי שלום - י"ח אייר תש"ס
רבי לוי ב"ר אברהם קשת זלה"ה
מרבני נוה אחיעזר ב"ב - י"ח אייר תשס"ה

לק"י | ה'תשפ"ה ב'של"ו | גיליון רנ"ב | פרשיות אחרי מות וקדשים

בתרי תורה

הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

ל"ע מרן ראש הדיינים הגאון רבי יצחק מאיר גרשון בן הגאון רבי צבי יהודה ארלשטיין זלה"ה. מרן הגאון הגדול רבי שמריהו יוסף חיים בן מרן הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זלה"ה. מרן הגאון הגדול רבי שמעון ב"ר דוד בערני זלה"ה. זקניו אצילות המידות מרת שולמית מורח"ה ב"ר שלום עצנר זלה"ה - ט"ו אב התשפ"ג. ואחיה רבי שלום ב"ר שלום עצנר זלה"ה - כ"ב מרחשון תשע"ו. ר' עזרא ב"ר יעקב שרעבי זלה"ה - ל' סיון התשפ"ג. דודי הרב אברהם ב"ר דוד בדיחי זלה"ה. הרב אלעזר עוזרי זלה"ה בן יבלחט"א רבי אברהם, ר' זכריה ב"ר יוסף נחסי זלה"ה, ר' ישראל ב"ר יהודה חגיבי זלה"ה. הבה"ח נפתלי צבי יעיש זלה"ה בן יבלחט"א רבי יגיל. מרת בתיה שאלתיאל הלוי ב"ר עזר שרעבי זלה"ה - ט' סיון תשפ"ג ומרת יהודית ב"ר יוסף שרעבי זלה"ה. ולזכות הרבנים הגאונים הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א. הרב יעקב ב"ר משה שליט"א. הרב ששון בן מרדכי שליט"א. הרב אלעזר ב"ר אהרן שליט"א. הרב יצחק בן אסתר שליט"א. מרת צביה ב"ר יוסף תח"י. הנערה שרה בת שלומית תח"י. לרפרש במהרה בתושח"י. ולהצלת והצלחת אחב"י. הנתונים בצורה ובשביח באה"ק ובשאר גיליותיהם, והשם ירחם, עמו ינחם, על יד מנחם, אכ"ר.

כתר של א"ש

הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יוחאי ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ

התחיל לאכול ויצא למקלט בשל אזהרה האם צריך לברך שוב

א[מ] מעשה באדם שהתחיל לסעוד סעודת פת ולפתע נשמעה אזהרה. הוא יצא מיד לעבר המקלט שמחוץ לבניין, ומשחזר לביתו בריא ושלם התקשר לשאול האם יציאה זו נחשבת שינוי מקום וצריך לברך והשואל הוסיף כי ידוע לו שבשאר קהילות לא מברכים בשינוי מקום משום סב"ל, וברצונו לברר אם גם מנהג ק"ק תימן כן. **תשובה:** אכן בשאר קהילות הן הספרדים והן האשכנזים לא מברכים במקרים כאלו, האשכנזים מפני מה שכתב הרמ"א (סי' קע"ח ס"ב) שאין דין שינוי מקום כשאכל דברים שצריכים ברכה במקומם (וכדעת רב חסדא בפסחים קא:). והטעם, כיון שאם לא היה אוכל במקום השני היה צריך לחזור למקומו הראשון לברך, ומחמת כן, נחשב לו כאילו הוא עדיין נמצא במקומו הראשון, וגומר סעודתו במקום השני ומברך שם ברכת המזון (רא"ש פסחים פ"י סי' ו'). ואף הספרדים חששו לסב"ל מפני הכרעת הרמ"א אף שזה נגד מרן השו"ע (כה"ח שם ס"ק י"ד ועוד ספרים רבים). **אך דעת חכמי תימן** (שתי"ו שם, פת"י ח"ב סי' ל') כדעת רבינו הרמב"ם ומרן השו"ע שאף בדברים שצריכים ברכה במקומם נחשב שינוי מקום (רב ששת שם). ואף מפוסקי הספרדים יש שכתבו (אור לציון ח"א סי' י"ו), כי בנדרון ידון על אף שיש סב"ל, מ"מ אפשר לכתחילה לסמוך על הכרעת מרן השולחן ערוך ולברך ברכת המזון ולחזור ולברך ברכת הנהנין, כיון שגם על הצד שא"צ לברך, אין זו ברכה לבטלה אלא ברכה שאינה צריכה. וכיון שמוותר לגרום לברכה שאינה צריכה במקום שיש צורך (רצ"א ס"ג), הוא הדין במה שמקיימים את הכרעת מרן השו"ע נחשב צורך. ואף יש מהם שכתבו (ברכת ה' ח"ג עמ' ת"מ) לעשות לכתחילה כהכרעת מרן השו"ע ולברך ברכה אחרונה על מה שאכל במקום הראשון, כי לא יועיל אם יברך בסוף אכילתו במקום השני כיון שכבר חל עליו חוב אחר אכילתו הראשונה ואין ברכת המזון שיברך אחר אכילתו השנייה מועילה לפטור מה שאכל באכילתו הראשונה. **עכ"פ לדין** כן הוא הדין בלי חשש שהיוצא מחוץ לבניין צריך לברך על מה שאכל ולחזור ולברך המוציא שוב על מה שאכל ובהסתייגות דעתו משמירת ידיו צריך גם ליטול שוב בברכה וכן **דעת מרן הגר"י רצאבי שליט"א** (שע"ה ח"א סי' כ"ט סעי' יט).

קטן שזרק אבן לתוך צינור בויב, מי חייב בנזק

ב[ו] שאלה: בבניין מגורים, אחד מילדי הדיירים בקומה העליונה זרק מיכל 'ספרי' שלג' לתוך פתח צינור הביוב המרכזי שבצבץ אצלם במרפסת וכתוצאה מכך ארעה סתימה אצל השכנים בקומות התחתונות. מי חייב לשלם על שחרור הסתימה:

תשובה: תחילה יש לדון על כך שהסתימה נעשתה על ידי קטן, שלכאורה אי אפשר לחייבו, וכדק"ל קטן פגיעתו רעה (ב"ק פו:). אבל מאידך הלא אם הויק הקטן בגלל פשיעת גדול כגון שהלה מסר לו שלהבת והויק, הגדול חייב (שו"ע ח"מ סי' תי"ח ס"ו). ויש שהוכיחו זאת מדין תרנגול שהזיק על ידי חבל שנקשר ברגליו, שבעל החבל חייב לשלם, כיון שלא הצניעו (ב"ק יט:; שו"ע ח"מ סי' ש"צ ס"ו). ואף כאן לכאורה האב פשע שלא השגיח שלא יהיו חפצים במרפסת, וגם לא סגר את פתח הצינור שברשותו (משפטי התורה ב"ק עמ' ק"א).

עוד יש לדון האם יש כאן פטור גרמא, כיון שהמיכל לא הויק את עצם הצינור אלא רק צמצם את מעבר המים שבו עד שנחסם לגמרי מניירות ושערות שנתפסו בו. **אמנם,** מכיון שבמקרה זה הנזק בהכרח יהיה, שהרי אין אפשרות שמכיל ספרי שלג יעבור בזות הצינור וא"כ הרי זה גרמי וחייב (סי' שפ"ו ס"א). מלבד זאת, גם המזיק בגרמא אין ב"ד יורדין לנכסיו, אבל הוא חייב עכ"פ בדיני שמיים, והיינו שיש על המזיק חוב ממוני לשלם ואם אינו משלם נקרא גזלן ופסול לעדות (מאירי ב"ק דף נו) ואינו יוצא ידי עונש עד שישלם (רש"י שם קד ד"ה שכבר, קצת"ח סי' ל"ב, חזו"א ב"ק סי' ה' סק"ד). ובר מן דין כבר כתבו הפוסקים על המזיק בגרמא (רמ"א סי' שפ"ו ס"ג, שו"ת מהר"ם פאדווא סי' ס"ב) שעכ"פ לסלק את הנזק הוא חייב ובי"ד יכולים לנדותו עד שיסיר את הנזק מכאן ולהבא, ואף כאן יש חוב למזיק לשחרר את הסתימה.

ולכאורה היה נראה לפטור מסברא אחרת, שהרי מיכל זה דומה לדין בור ויהיה דינו כאבנו סכיני ומשאו שהניחם בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והויקו לאחר נפילתם שדינם כבור המזיק (שו"ע ח"מ סי' תי"א ס"א), ואף כאן ההויק הוא לאחר שנח המיכל בזווית הצינור, וא"כ קי"ל שבור פטור בנזקי כלים.

אך למעשה אחר הבריר עם כמה דינים מובהקים שליט"א, נראה כי עצם זריקת המיכל לתוך הצינור נחשבת כהיזק בדידים, כיון שמיד בזריקתו אין הצינור מתאים וראוי לשימוש, וממילא אין לדון בזה דין בור. **ומצד** החיוב על נזקי הקטן, יש לשקול עד כמה האב היה חייב בשמירתו שלא יזרוק או שלא יהיו חפצים כאלו בסביבתו. ודבר זה תלוי בגיל הילד ובטבעו, שאם הוא מבין מעצמו שלא לזרוק א"כ אין חובה על האב להשגיח עליו, ומאידך אם אינו בר הבנה הרי האב פשע במה שהניחו במקום שיכול להזיק בזריקת חפצים.

שבת שלום

לא יהיה בדעתו לשנות את התנאי המקח. אבל אם סיכמו על סכום מסוים, ועדיין לא עשו קניין, ולאחר מכן נשתנה השער, יכול לשנותו ולרוב אין בו אפילו משום מחוסר אמנה. ועיי' נמוק"י, דלרבי יוחנן לא עבר בעשה, אבל יש בו משום מחוסר אמנה. ועיי' ברא"ש (ס"י י"ב) דרבי יוחנן מודה שהפסוק מדבר כאב"י. וכן נקט הר"ש משאנן בפירושו לתו"כ, שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב, וע"ש עוד.

והמלבי"ם דקדק דרשה זו בלשון הפסוק, דה"ל הוא מלשון 'ותהינו לעלות ההרה' (דברים א', מ"א). ועניינו ההסכמה, בפה. ולא רק בלב. כי 'אבה' זהו בלב, הן לחיוב והן לשלילה, אבל 'הן' לחיוב ו'מאן' לשלילה, הם בפה (עי' ישעיה ס"א). וקמ"ל, שאחר שהסכים בפה לא יחזור בו אע"פ שבאותה שעה לא רצה בלב.

ו' ועיי' למהרצ"ח שכתב דמכיון שהפסוק עוסק בענייני מקח וממכר, ילפינן לאיסור זה במקח וממכר, וכמו שפירש"י. אבל מדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ב ה"ו) נראה, דעיקר דין זה לא נאמר לענין מקח וממכר, אלא כמ"ש שם, אסור לאדם להנהיג עצמו בדברי חלקות ופתיו, ולא תהיה אחת בפה ואחת בלב, אלא תוכו כבדו, והענין שבלב, הוא הדבר שבפה, עכת"ד.

וגם זה אינו נכלל ב'מדבר שקר תרחק', כיון שאינו משקר, ואומר על דבר שלא היה כאילו היה, אלא אומר דבר מסוים ואינו מסכים עליו בדעתו.

חידושו של מדה"ג ומקור דין שבועה בלא שם

ז' אכן במדרש הגדול נראה דהלימוד הוא לעניין שבועה, דתניא הין שבועה, לאו שבועה. והא דאמר הין הין, לאו לאו, דכתיב ולא יהיה עוד מבול (בראשית ט', י"א), וכתיב ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר (שם ט"ו). וכתיב אשר נשבעתי מעבר מי נח (ישעיה נ"ד, ט'). שמע מינה דלאו לאו שבועה (פי' שאותו ה'לא' שאמר הקב"ה, יש בו שבועה). ומדלאו לאו שבועה, הין הין שבועה, ע"כ. ודרשה זו הובאה בשבועות (לו, א) בשם רבי אלעזר. ומבואר שכך פירש 'הין צדק' האמור כאן. מדוע יהא הין שלך צדק, כיון שיש בו שבועה.

ח' וקשה, חדא דאיסור שבועה נלמד מקראי אחריני (עי' סה"מ לאוין ס"א וס"ב. ובריש הלכות שבועות). ונראה, דכאן מיירי שלא נשבע בשם, ואעפ"כ אסור, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ב משבועות ה"ד) אמר אלה או ארור או שבועה ולא הזכיר שם ולא כנוי, הרי זה אסור בדבר שנשבע עליו, אבל אינו לוקה וכו'. וזה למדנו מ'הין צדק', שצריך לצדק ה'הין' שלו, דהיינו השבועה שלו, צריך להצדיקה ולקיימה, גם כשנאמרה בלא כינוי. ומכל מקום אין לוקין עליה.

שוב מצאתי כן בדברי הכס"מ (פ"ב משבועות ה"ג) דמדברי ר"א הן שבעה לאו שבועה, מיירי שלא נשבע בשם, יעו"ש. אלא שתמה, כיון דקראי בשבועות בשם או בכינוי משתמע, בלא שם ובלא כינוי, אפילו איסורא מנא לן. ואפשר שמדברי קבלה למדנו, ממעשה דשאול הנזכר בגמ' שם, יעו"ש. אכן כאמור לעיל מדברי בעל מדה"ג נתגלה לנו, מקור דין זה.

מדרכי רבותינו – קדשים תהיו

אימותינו הצדקניות ע"ה, היו ידועות באמונתן וקדושתן, מרת רומיה בוסאני ע"ה (ב"ר סלימאן כהן וצ"ל) שנלב"ע בחודש אייר התשפ"ד, זכתה לשמש את גדולי הדור בירושלים עיה"ק, שימשה בביתו של כ"ק האדמו"ר רבי שלמה מזויעהל זלה"ה ובישיבת מיר המעטירה. בשנות המלחמה בשנת התשכ"ז כאשר בני ירושלים חרדו וישבו במקלטים מחמת הפגזות הירדנים ימ"ש, שהתה יחד עם כל רבני הישיבה ותלמידיה ותושבי השכונה בחדר האוכל של ישיבת מיר שהיה מתחת לקרקע. בני הישיבה ורבניה עסקו בתורה ותפילה, והיא יושבה בצד והתפללה מעומק ליבה בבכי חרישי ליושב מרום. לימים אמר ראש הישיבה הגר"ח שמואלביץ זלה"ה, כי מובטחני שזכותה צדקותה של אשה צנועה זו ותפילותיה, היא שעמדה לנו להנצל מההפגזות. מרת נעמה מגארי ע"ה, אמו של הגר"ח מגארי שליט"א רב ק"ק תימן בנתיבות, היתה צדקת ויראת שמים מופלגת, פעם אחת בהיותה בבית בנה, רצתה להכנס יחד עם בעלה רבי יעיש וצ"ל למעונו של ה'בבא סאלי' זלה"ה ולהתברך מפיו, בכניסה, מנעה המשמש מלהכנס, באמרו, הרב לא מקבל נשים. אך מיד נשמע קולו של הצדיק 'את האשה הזו אל תמנע, היא יכולה להכנס'. וזע"א (נערך מקובץ בזכות נשים צדקניות)

מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם אנ"י ה"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים (י"ט, ל"ו)

צידוק המידות

א' איתא בתורת כהנים, מאזני צדק, צדק את המאזנים יפה. אבני צדק, צדק את המשקלת יפה. איפת צדק, צדק את האיפות יפה (איפה היא מדת היבש. מלבי"ם). הין צדק, צדק את ההינים יפה (הין היא מדת הלח. מלבי"ם), ע"כ. ומנאה הרמב"ם במנין המצות (עשין ר"ח), ובהלכותיו (פ"ח מגניבה ה"א) מצות עשה לצדק המאזנים והמשקולות והמדות יפה יפה ולדקדק בחשבונן בשעת עשייתן שנאמר מאזני צדק וכו'.

ב' והלשון 'צדק' המאזנים, ביאר המלבי"ם בפירושו לתו"כ, צדק יתר על המידה. לפנינו משורת הדין. אכן מלשון הרמב"ם ולדקדק בחשבונן נראה שאין מצוה להוסיף ולהעדיף. וביאר מוהר"ח כסאר זלה"ה בשם טוב (שם), דהלשון 'לצדק' בא לומר, שאפילו חסרון כל שהוא, שאין דרדבננ"א להקפיד עליו, עדיין אינו בכלל 'אבני צדק', אלא צריך שיהיו אבני צדק מכל צדדיהן, עכת"ד.

מהו 'הין צדק'

ג' ועוד איתא בתו"כ שם וכ"ה בפרק הזהב (כ"מ מט, א), אמר רבי יוסי בירבי יהודה, והלא ההין בכלל האיפה היה שנאמר איפת צדק [אולי צ"ל, ונאמר, פי' וכבר נאמר איפת צדק. אבל הגר"א מחק שלוש תיבות אלו]. ואם כן למה נאמר והין צדק יהיה לכם. וביאר התמיהה פירש"י בגמרא שם, כי ההין, י"ב לוגין. והאיפה היא, ג' סאין שהן ע"ב לוגין, ע"כ. וזהו 'שההין בכלל איפה'. וקשה דאדרבה ישמיענו הכתוב להזהר במידה הקטנה, ומינה נשמע דכ"ש בגדולה. אבל להיפך, הוה אמינא, דדוקא במידה גדולה הזהירה הכתוב, ולא הקפידה על מידה קטנה, וצ"ע. והיה אפשר לפרש בפשיטות באופ"א, למה כפל הכתוב הין צדק, אחר שכבר כתב איפת צדק, מאי קמ"ל.

שלא תכזב בדיבורך

ד' ותירצו בתו"כ, לאו צדק והין צדק. והגר"א גרס כבגמרא, שיהא הן שלך צדק ולא שלך צדק, ע"כ. ופירש"י, שכלומר כשאתה מדבר הן או לאו, קיים דבריך, והצדק אותם, ע"כ. וכן ביאר רבינו וידאל צרפתי בדרך הקדש על התו"כ, שתקיים דבריך, ע"כ. וכ"כ שם בפירוש רבינו הלל מארץ יון, כלומר אם לאו תאמר לחברך או הין, יהא צדק. שלא תכזב בדבורך, אלא תהא עומד בדבורך, ע"כ.

ויש לבאר דאין זה נכלל בקרא ד'מדבר שקר תרחק' (שמות כ"ג, ז'), שהרי אינו משקר בקום ועשה, אלא חוזר בו ממה שאמר. קמ"ל שחייב האדם להחזיק ולהצדיק את דיבורו.

שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב

ה' והנה אב"י שם בגמרא ביאר דרשה זו באופן אחר [אליבא דרב הסובר שם דדברים בלבד אין בהם משום מחוסר אמנה], ההוא שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב, ע"כ. ופירש"י כי בשעת הדיבור,